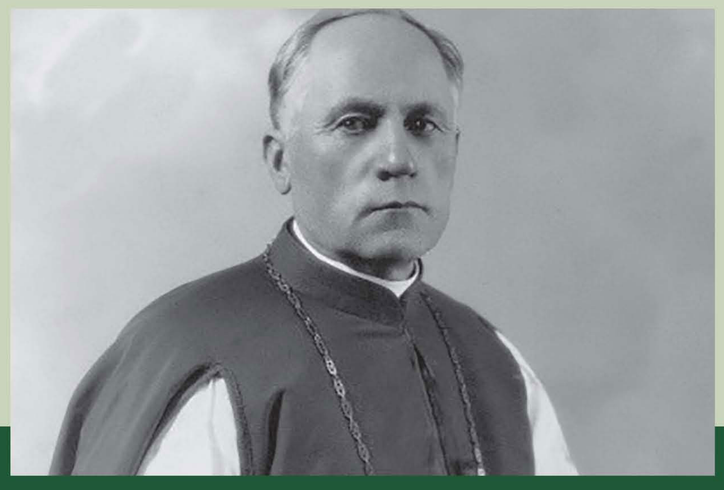

TEOFILIUS MATULIONIS

1873 06 22–1962 08 20

Teofilius Matulionis gimė 1873 m. birželio 22 d. Utenos aps. Alantos vlsč. Kudoriškio k. (dabar – Anykščių r.), pasiturinčių ūkininkų Jurgio ir Onos Matulionių šeimoje. Namuose pramoko skaityti lietuviškai ir lenkiškai. Vėliau mokėsi privačiai, o nuo 1887 m. – Daugpilio realinėje gimnazijoje. 1891 m. baigęs penkias klases, aštuoniolikmetis jaunuolis įstojo į Petrapilio kunigų seminariją. Studijavo (su pertrauka 1893–1895 m.) iki 1900 m., kunigu įšventintas 1900 m. kovo 4 d. Tuomet kun. T. Matulionis paskiriamas vikaru į Varaklianų parapiją (Latvija), bet netrukus 1901 m. perima klebono pareigas Bikavos parapijoje (Latvija, Latgalos regionas), kur tarnavo beveik devynerius metus. Nepaklusęs caro valdžios išleistam įstatymui, draudžiančiam katalikų kunigui krikštyti kūdikį, jei vienas iš tėvų yra katalikas, o kitas stačiatikis, kun. Teofilius buvo atleistas iš klebono pareigų. Be to, 1910 m. apskrities teismo nuteistas vienerius metus nuolat būti prie Peterburgo Šv. Kotrynos bažnyčios esančiame vienuolyne. Šis teismo nuosprendis buvo apskųstas ir bausmė sumažinta iki šešių mėnesių. Atlikęs bausmę, 1910 m. kun. Teofilius skiriamas Peterburgo Šv. Kotrynos bažnyčios vikaru, o nuo 1918 m. – klebonu.

Po 1917 m. Spalio perversmo Rusijoje, valdžią paėmus komunistams, kunigų sielovados veiklai imta visaip trukdyti. 1923 m. kun. T. Matulionis kartu su vyskupu Jonu Ciepliaku ir 15 kitų Peterburgo kunigų nuteisiamas trejus metus kalėti už tai, kad pasipriešino vertingų bažnyčios reikmenų konfiskacijai. Bausmę atliko Maskvos Sokolnikų ir Lefortovo kalėjimuose. Sutrumpinus bausmės laiką, kun. Teofilius 1925 m. grįžo į Peterburgą tęsti sielovados darbo, buvo paskirtas ir Mogiliovo katedros kapitulos nariu – kanauninku. 1928 m. gruodžio 8 d. popiežius Pijus XI nominavo kan. Teofilių Matulionį Mogiliovo arkivyskupijos apaštalinio administratoriaus vysk. Antano Maleckio pagalbininku. 1929 m. vasario 9 d. vyskupas A. Maleckis Peterburgo Švč. Marijos Širdies bažnyčioje dalyvaujant dviem liudytojams slapta konsekravo T. Matulionį vyskupu.

1929 m. lapkričio mėn. sovietų valdžia vysk. Teofilių vėl areštavo, apkaltino antisovietine agitacija ir šnipinėjimo veikla Prancūzijos, Lenkijos ir Lietuvos naudai. 1930 m. nuteisė dešimčiai metų lagerio, įkalino Solovkų salose (Baltojoje jūroje). Čia jau įkalinti 34 kunigai buvo sudarę savo „komuną“ (bendruomenę) ir išsirinko vysk. Teofilių savo vyresniuoju. Šiam faktui paaiškėjus, 1933 m. pradžioje vyskupas vėl buvo teistas ir jam paskirta vienerių metų griežto įkalinimo bausmė. Tuomet jį iš Solovkų perkėlė į Peterburgo kalėjimą ir uždarė griežčiausio režimo vienutėje. Paskui išsiuntė į prie Ladogos ežero esančią Lodeinoje Pole gyvenvietę dirbti sunkiausių darbų – kirsti miško, tiesti pelkėje rąstų kelią. Alinantis darbas, šaltis, drėgmė ir prastas maistas pakirto vysk. Teofiliaus sveikatą, ir jis buvo perkeltas į Maskvos kalėjimą.

Lietuvos ir Sovietų Sąjungos vyriausybėms susitarus pasikeisti kaliniais, vysk. Teofilius kartu su grupe kitų kalinių buvo išleistas ir 1933 m. spalio 19 d. grįžo į Lietuvą. Vos kirtus SSRS sieną ir atvykus į Latviją paaiškėjo, jog T. Matulionis – vyskupas. To nežinojo nei kalėjimo viršininkai, nei kameros draugai.

Vysk. Teofilius Matulionis tik grįžęs iš Rusijos lagerio. 1933 m. *Iš svetainės lcn.lt*

1934 m. jis lankėsi Romoje, dalyvavo šv. Jono Bosko kanonizacijos iškilmėse ir audiencijoje pas popiežių Pijų XI, apie vysk. Teofilių taip pasakiusį: „Garbė lietuvių tautai, davusiai tokį didvyrį.“ Po to apie dvejus metus praleido JAV, kur lankė lietuvių parapijas. Parvykęs į Lietuvą talkino Kauno arkivyskupui Juozapui Skvireckui pastoracijos darbuose, ėjo šios arkivyskupijos oficiolo pareigas. Nuo 1937 m. buvo benediktinių bažnyčios Kaune rektorius. 1940 m. gegužės–birželio mėn. ėjo Lietuvos kariuomenės vyriausiojo kapeliono pareigas. Gyvendamas Kaune pas seseris benediktines, vysk. T. Matulionis nacių okupacijos metais gelbėjo žydų vaikus. 1943 m. mirus Kaišiadorių vyskupui Juozapui Kuktai, jis paskiriamas Kaišiadorių vyskupijos ordinaru. Vysk. T. Matulionis gynė Bažnyčios teises prieš vokiečių okupacinę valdžią, o artėjant frontui ragino kunigus likti savo tarnystės vietose.

Vysk. Teofilius Matulionis. Apie 1938 m. *Iš Okupacijų ir laisvės kovų muziejaus rinkinių*

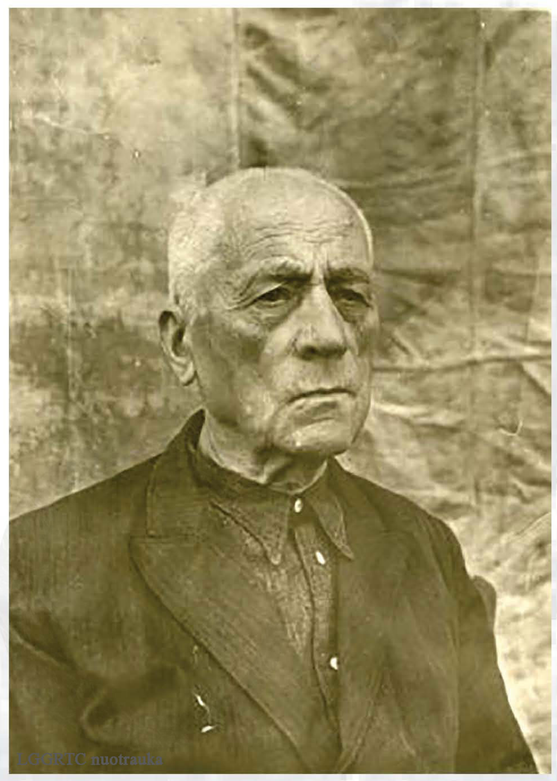

Vysk. Teofilius Matulionis Potmos invalidų namuose. Mordovijos ASSR, Rusija, 1955 m. *Iš Okupacijų ir laisvės kovų muziejaus rinkinių*

1946 m. gruodžio 18 d. vysk. Teofilius buvo areštuotas, nes nesutiko bendradarbiauti su sovietine valdžia, globojo su antisovietiniu pogrindžiu susijusius kunigus, raštu protestavo prieš kunigų areštus. Beveik metus laiko kalintas ir tardytas Vilniaus KGB rūmų rūsiuose, 1947 m. rugsėjo 27 d. SSRS ypatingojo pasitarimo už paramą antisovietiniam pogrindžiui ir antisovietinę agitaciją nuteistas septyneriems metams lagerio su asmens turto konfiskacija. Pradžioje buvo įkalintas Oršoje, vėliau – Vladimire, galiausiai atsidūrė Potmos (Mordovija) invalidų namuose. 1956 m. vysk. Teofiliui leista grįžti į Lietuvą. 1957 m. jis apsigyveno Birštono klebonijoje pas kun. Joną Jonį, artimą bičiulį bei pagalbininką, ir perėmė vyskupijos valdymą iš kan. Juozapo Stankevičiaus. Negavęs sovietinės valdžios pritarimo, bet turėdamas Apaštalų Sosto leidimą, vysk. Teofilius 1957 m. gruodžio 25 d. slapta konsekravo vyskupu Vincentą Sladkevičių. Dėl to susilaukė valdžios nemalonės. 1958 m. sovietų valdžia nebeleido jam valdyti vyskupijos ir prievarta apgyvendino Šeduvoje (Radviliškio r.). Iš čia vysk. T. Matulionis slapta rūpinosi vyskupijos reikalais. 1962 m. Apaštalų Sostas jam „už pagirtiną tvirtumą einant gerojo ganytojo pareigas“ suteikė arkivyskupo titulą. Arkivyskupas Teofilius Matulionis mirė 1962 m. rugpjūčio 20 d. Šeduvoje (Radviliškio r.), po KGB pareigūnų jo bute atliktos kratos ir nenustatytų vaistų injekcijos. Palaidotas Kaišiadorių katedros kriptoje.

Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. balandžio 25 d. dekretu už žydų gelbėjimą nacių okupacijos metais Teofilius Matulionis apdovanotas Žūvančiųjų gelbėjimo kryžiumi, 2006 m. birželio 7 d. dekretu už nuopelnus Lietuvai apdovanotas Vyčio Kryžiaus ordino Komandoro didžiuoju kryžiumi. 2017 m. birželio 25 d. Vilniaus arkikatedros aikštėje paskelbtas Katalikų Bažnyčios palaimintuoju.

Apie arkivyskupą Matulionį pirmiausia 1981 m. išleista Prano Gaidos knyga išeivijoje: „Nemarus mirtingasis arkivyskupas Teofilius Matulionis: ganytojas, kalinys, kankinys ir laimėtojas“, Roma: Lietuvių katalikų mokslo akademija. 1996 m. išleista kun. Stanislovo Kiškio sudaryta knyga „Arkivyskupas Teofilius Matulionis, 1873–1962“ (antrasis leidimas 2008 m.). 1999 m. sukurtas dokumentinis filmas „Palaimintasis kankinys. Žvilgsnis į arkivyskupą Teofilių Matulionį“, režisierius Dalius Ramanauskas. 2017 m. išleista mons. Algirdo Jurevičiaus parašyta knyga „Susipažinkime – esu Teofilius“. 2019 m. išleistas albumas „Palaimintasis vyskupas kankinys Teofilius Matulionis“, sud. Vaidotas Žukas.

Parengė Arvydas Gelžinis